

KARADENİZ EKONOMİK İŞBİRLİĞİ

*Öğr. Göđ. Kamil Cura**

GİRİŞ

Dünyadaki bölgeselleşme ve bloklaşma akımları ile birlikte küreselleşme hareketleri uluslararası ekonomik ilişkilerde önemli yer tutmaya başlamıştır. Bölgeselleşme ve küreselleşme hareketleri birbirine zıt değil, birbirini tamamlayan bir nitelik taşımatkadır. Bu çerçevede Türkiye Avrupa Birliği, EFTA, ECO, İslam ülkeleri, Balkan ve Karadeniz Ülkeleri ile işbirliği modellerini geliştirmek istemiş, bunları birbirlerinin alternatifi değil, tamamlayıcısı olarak değerlendirmiştir. Karadeniz'de kıyısı bulunan ve ekonomileri birbirine benzeyen ülkelerle coğrafi bölge esasına göre ekonomik bütünleşmeyi nihai olarak hedefleyen fikrin öncülüğünü de yapan Türkiye küçük piyasaların yerine büyük piyasaların oluşmasında işbirliğine inanmış ve başarı sağlamıştır.

I. KURULUŞU VE GELİŞİMİ

Karadeniz Ekonomik İşbirliği, Karadeniz'de kıyısı bulunan, ekonomileri birbirine benzeyen ülkelerle Türkiye'nin öncülüğünde 25 Haziren 1992 yılında coğrafi bölge esasına göre kurulan ekonomik işbirliği girişimidir. Bu ekonomik birleşme ortak politikalarla bölgedeki ülkelerin aralarındaki Ekonomik, Ticari, Mali ve Teknolojik konularda işbirliğini geliştirerek mal ve hizmet ticaretinin artırılmasıyla kaynak etkinliklerinin sağlanmasıdır. Buna bağlı olarak küçük piyasaların yerine geniş bir piyasanın oluşması da hedeflenmiştir. Coğrafi yakınlık avantajına dayanan, tarihsel bağlar, ekonomik tamamlayıcılık özelliklerini dikkate alan somut projelere dönük özel sektör ağırlıklı Avrupa'daki ve diğer gruplaşmaların bir alternatifi değil, kendine özgü bir ekonomik işbirliği modelidir.

II- AMACI

Karadeniz Ekonomik İşbirliği ile ilgili ilk temaslar 1990 yılında başlamıştır. Bu görüşmeler sonucunda sağlanan ilke anlaşması çerçevesinde ilk toplantı 19-21 Aralık 1990 tarihinde Ankara'da düzenlenmiştir. Daha sonra Bükreş'te Mos-

* S.Ü. Sosyal Bilimler MYO Öğretim Görevlisi

kova'da yapılan toplantılar takip etmiştir. Bu toplantılar sonunda işbirliğine temel oluşturacak metin üzerinde uzlaşmaya varılmıştır. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Zirve Deklarasyonu 25 Haziran 1992 Tarihinde İstanbul'da düzenlenen Zirve toplantısında on bir ülkenin Devlet ve Hükümet Başbakanlarınca imzalanmıştır. Böylece Karadeniz Ekonomik İşbirliği resmen işlerlik kazanmıştır. Zirve toplantısında ayrıca aşağıdaki kararlar alınmıştır.

1. Karadeniz Ekonomik İşbirliğinin dönem başkanlığının Türkiye tarafından ve sekretarya faaliyetlerinin de Türkiye Dışişleri Bakanlığınca yürütülmesi,

2. Banka ve finansman, sanayi ve ticaret, ulaşım ve iletişim, ekonomik birliği değişimi Tarım ve tarımsal sanayi, çevre korunması gibi, öncelikli alanlarda çalışma grupları kurulması karara bağlanmıştır. Türkiye'nin fikir öncülüğünü yaptığı Karadeniz ekonomik İşbirliği zirve deklarasyonunun imzalanmasından sonra yapılanmasını büyük ölçüde tamamlamış ve çeşitli işbirliği alanlarında çalışma araçlarını oluşturmuştur.

III. ZİRVE DEKLARASYON KARARLARI

KEİ'nin amacı zirve deklarasyonunda belirlenmiştir. Katılan devletlerin coğrafi yakınlıklarından, potansiyellerinden, ekonomilerinin birbirini tamamlayıcı özelliklerinden yararlanarak; aynı zamanda üye ülkelerin ekonomik çıkarlarını pazar ekonomisine geçiş sürecindeki sorunlarını dikkate alarak, aralarında ikili ve çok taraflı ekonomik, teknolojik, siyasi ve sosyal ilişkilerin geliştirilmesiyle Karadeniz havzasının barış, istikrar ve refah bölgesi olmasını sağlamaktır. Temelde ekonomik işbirliğini oluşturan KEİ, bölgelerinin içlerinde ve aralarındaki sorunların çözümlenmesini de öngörmekte, ancak bizatihi barışı sağlama ve koruma misyonu taşımaktadır. Ekonomik işbirliği için yapılan toplantılarla, işbirliğine temel olacak aşağıdaki ilkeler üzerinde anlaşmaya varılmıştır.

1. Avrupa'daki değişim sürecinin önemi ve Karadeniz projesininbuna katkısı, üye ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi, projenin uygulanmasında göz önünde bulundurulacak esasları kapsamıştır.

2. Hükümetlerarası işbirliği, bu çerçevede, hükümetlerin geliştirilebilecekleri ortak projeler için ulaştırma ve haberleşme, istatistik, ekonomik ve ticari bilgi değişimi, enerji, madencilik ve ana maddelerin işlenmesi, turizm ve tarımsal sanayi, veteriner ve sağlık korunması, ilaç sanayii, çevre gibi işbirliği alanları örnek olarak alınmıştır.

3. Hükümetler dışı işbirliği, işbirliğine doğrudan taraf olan firmalar ve işadamları arasındaki işbirliği üzerinde durulmuş ve bu işbirliğinin hükümetlerce nasıl kolaylaştırılabileceği belirtilmiştir. Vize ve ikamet rejimleri, küçük ve orta ölçekli işletmelere destek, mal ve hizmet ticaretindeki tüm engellerin giderek kaldırılması, yatırımlar için uygun şartların sağlanması, ihalelerde ve serbest bölgelerde işbirliğinin teşvik edilmesi, Dış İcazet ve Yatırım Bankası kurulması imkanlarının araştırılması bu kapsamdadır.

4. Kurumsal Yapı ve Üyelikler, Bu çerçevede Dışişleri Bakanlarının, yılda en az bir defa toplanmaları ve kurulacak sürekli çalışma gruplarının faaliyette bulunmaları öngörülmüştür. Üyelik konusunda ise KEİ'nin bütünü için ortak projeler açısından aynı şart belirtilmiştir.

IV. ÜYE ÜLKELER

Karadeniz Ekonomik İşbirliği'nin onbir kurucu üyesi bulunmaktadır. Bunlar:

1. Anravutluk	7. Romanya
2. Azerbaycan	8. Rusya Federasyonu
3. Bulgaristan	9. Türkiye
4. Ermenistan	10. Ukrayna
5. Gürcistan	11. Yunanistan
6. Gürcistan	

Gözlemci üye statüsündeki ülkeler ise;

1. İsrail	2. Mısır	3. Polonya
4. Slovak Cumhuriyeti	5. Tunus	
6. İtalya	7. Avusturya	

V. ORGANLAR

Karadeniz Ekonomik İşbirliğinin üç önemli organı vardır.

1. KEİ Dışişleri Bakanları Toplantısı:

KEİ'nin en yüksek karar alma organıdır. KEİ'nin işleyişinden, alt organların kurulmasından, gözlemci üye statüsü tanınmasıyla ilgili kararların alınmasından, iştüğün kabul ve değiştirilmesinden sorumludur. DBT'nın olağan toplantıları

altı ayda en az bir defa yapılır. üye ülkelerin talebilye özel DBT da düzenlenebilir. DBT'nin başkanlığını, dönem başkanlığını üstlenmiş olan ülkenin Dışişleri Bakanıdır. Dönem başkanlığı ingilizce alfabetik sıraya göre altı ayda bir değişir.

2. Sekretarya:

Türkiye'nin önerisiyle uluslararası sekretaryanın kurulmasına karar verilmiştir. 3 Mayıs 1993 tarihinden itibaren İstanbul'da uluslararası sekretarya faaliyetine geçmiştir. Sekretaryanın başındaki sekreter, dönem başkanına karşı sorumludur.

3. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Konseyi

Konsey, KEİ'ne katılan devletlerin iş çevrelerini temsil etmektedir. 31 Ağustos 1992 tarihinde İstanbul'da yapılan toplantıda KEİ ülkeleri özel sektörler arasında işbirliği mekanizmasının oluşturulması ve merkezinin de İstanbul'da olması kararlaştırılmıştır. KEİK, iş konseyi 11 taraf ülke arasında ticari, sınai işbirliğini geliştirme amacına yönelik olarak çalışmaktadır. Özel sektörün turizm ve doğal kaynakları değerlendirmesi, özellikle imalat sanayi gibi alanlardaki yatırım projelerini geliştirmesi teşvik edilmektedir. KEİK'in Başkanlığının KEİ'nin dönem Başkanlığını üstlenmiş olan ülkenin temsilcisi yürütür.

KEİK'in iki önemli organı vardır. **KEİK Yönetim Kurulu**, KEİ'ne üye ülkelere atanan 11 temsilciden oluşur. 6 ayda en az bir defa toplanan yönetim kurulu, yeni üye kabulü, gözlemcilik statüsü tanınması, alt organların kurulması, iç tüzüğün kabulüyle ilgili konuları ele alır.

KEİK Sekretaryası, başında uluslararası memur statüsünde 3 yıl süre ile atanan bir Genel Sekreter vardır. Genel Sekreter KEİK dönem Başkanına karşı sorumludur. Görev İstanbul'da yürütülmektedir. Genel sekreterin altında 2 yıl süreyle atanan Genel Sekreter yardımcıları görevlidir.

VI. GENEL SORUNLAR

1. Siyasal Çıkarlar

Bölgesel Ekonomik İşbirliği kuruluşlarının başarısı, üye ülkelerin işbirliği kuruluşlarının bağlılığı ile birlikte siyasal iradenin önem arzettiğidir. Karadeniz Ekonomik İşbirliği havzasında bazı üye ülkelerin kendi içlerindeki huzur-

suzluklar, Azerbaycan ve Ermenistan gibi savaşan iki devletin aynı masada yan yana oturarak kararlar alması ortak ekonomik çıkarların, siyasal çatışmaların üstüne çıktığı örneği az rastlanan bir forumdur.

Bölgede siyasal iradenin yokluğu veya zayıflığına rağmen ekonomik çıkarların ön planda tutulmasıyla barış ve istikrarın, refahın sağlanacağı düşünölmektedir.

Karadeniz Ekonomik İşbirliği bir ekonomik işbirliği modelidir. Ön amaç ve öncelik ekonomik menfaattir.

2. Ekonomik Sorunlar

Karadeniz Ekonomik İşbirliğine katılan ölkelerin ekonomileri birbirini tamamlayıcı niteliktedir.

KEİ ölkelerini bir bölümü;

- Romanya ve Kafkas ölkeleri düşük maliyetli işgücüne,

- Ukrayna, Rusya Federasyonu Ağır sanayilere,

- Bulgaristan Gıda Sanayine

- Rusya Federasyonu, Azerbaycan,Ukrayna gibi ölkeler Kömür, Petrol ve Doğal gaz gibi enerji stoklarına sahiptir.

20 milyon KM2 lik yüzölçümüyle, Karadeniz Ekonomik İşbirliği havzasında 325 milyonu aşkın kiş iyaşamaktadır. Bu şekliyle KEİ geniş bir pazar ve önemli bir ekonomik güç oluşturmaktadır. Geliřtirilmeye uygun bir potansiyelde sahiptir. Çünkü KEİ pazarı coğrafik konumuyla AVRUPA, ORTA ASYA, ORTADOĐU PAZARLARINA daha kolay entegre olabilecek niteliktedir. Böyle bir pazar dış yatırımlar içinde ilgi çekici olacaktır.

- Karadeniz, dünyanın 4. büyük iç suyudur.

75 000 işçinin çalıştığı ve yılda 60 000 ton üretimi olan Balıkçılık Sanayi gelişmeye müsaittir.

- Deniz taşımacılığında önemli rolü vardır.

- Bölge petrol, doğal gaz, kömür gibi zengin enerji kaynağına da sahiptir. Nükleer enerji reaktörleride yoğundur.

KEİ bölge içi ticaret oldukça düşük düzeydedir. Potansiyel işbirliği alanları ticaretin gelişmesine imkan hazırlayabilecektir.

Türk işadamları Rusya Federasyonu ve Romanya başta olmak üzere KEİ ülkelerindeki yatırımlarının sayıları ve alanları gün geçtikçe genişlemektedir. TürkExim bank kredileri finansman desteği sağlanması gerekmektedir. KEİ bu bakımdan Japonya ve Körfez ülkelerini ilgisini çekmektedir. Bunun içinyatırım güvenliğinin sağlanması gerekmektedir.

3.Ulaşım ve İletişim

Karadenizdeki büyük limanların tevsii, ro-ro sistemleriyle deniz, demir ve karayolu bağlantılarının kurulması, Karadenizin etrafını çevreleyecek otoyol projelerinin gerçekleştirilmesi mevcut kapasiteyi arttırılacaktır. Karadeniz üzerinde yapılan ulaşım ilaveten 200 mile varan nehir yolları da ulaşım imkanları yaratmaktadır.

iletişim ağı henüz çok yetersizdir:

- İstanbul, Varna, Köstence'yi bağliayacak denizaltı fiber optik sistem,
- İtalya, Türkiye, Ukrayna, Rusya'yı bağliayacak denizaltı fiberoptik sistem,
- Türkiye, Azerbaycan, Gürcistan arasında bağlantı kuracak fiberoptik dijital iletişim sistemi, Türksat uydusu ile çabuk ve güvenilir iletişimi sağlayacaktır.

KEİ stratejisi katı bütünleşme sistemleri yerine dah az bağliayıcı, esnek ve projelere dönük başarı şansı yüksek işbirliğine dayandırılmıştır. Dinamik, dışa açık, ihracatı geliştirmeyi amaçliyan bir yaklaşım benimsenmiştir. Mega projeler yerine, küçük ve orta ölçekli makul sürede gerçekleştirilecek projeler öngörülmüştür. Verimin kısa vadeye alınması sağlanmış olacaktır.

- İşsizlik,
- Bölgesel fonların kurulmamış olması
- Ödemeler sisteminin eksikliği,
- Yük paylaştıracı mekanizmanın oluşturulmaması,

- Kaynakların verimsiz kullanımı,
- Ticari ve Mali mevzuattaki boşlukların bulunması,
- Yabancı Sermaye mevzuatındaki eksiklikler,
- Bankacılık, Sigorta, Kambiyo ve dış ticaret sistemlerinin tam kurulmamış olması,
- Dış ticarete serbest döviz esasına geçilmemiş olması,
- Paraların konvertibl olmaması,
- Ekonomik verilerin farklı tanımı, sınıflamalarından dolayı ortak bir veri tabanının belirlenememesi,
- Uygulananan ekonomik politikadaki uyumsuzluk ve tutarsızlık sorunları arasındadır. KEİ bu sorunları tepsine olmasa bile birçoğunun çözümüne katkıda bulunabilecektir.

KEİ'nin bir "DEKLARASYON" ile oluşturulduğu katılan Devletlerin bir uluslararası anlaşma ile bağlı kılınmadıklarıdır. Bu niteliği ile deklarasyonun üyeleri için uluslararası hukuk kapsamında yaptırım gücü bulunmadığı, bağlılığın iyi niyet çerçevesinde kalabileceği ileri sürülebilir. Salt hukukaçısından Deklarasyon bir anlaşma olmamakla beraber, üye ülkelerin devlet ve hükümet başkanlarınınca imzalanmış olması nedeniyle belirli bir uygulama gücüne sahiptir.

Üye ülkeler arasında KEİ amaçları doğrultusunda ikili düzeyde anlaşmalar imzalanmasıyla işbirliği dokusu pekiştirilecektir.

Aslında ideal olan çerçevenin bir uluslararası anlaşma ile çizilmesi, hem de uygulamanın özel anlaşmalar ve protokollerle tamamlanmasıdır. Bu bakımdan Türkiye şartları olgunlaştığında Deklarasyonun yerini almak üzere bir uluslararası anlaşma imzalanmasını gündeme getirebilir.

SONUÇ

Karadeniz Ekonomik İşbirliği Avrupa'nın yeniden yapılanma süreci içine girdiği ve Dünya'da KÜRESELLEŞME VE BÖLGESELLEŞME eğilimlerinin hızla arttığı bir ortamda gerçekleştirilmiştir.

KEİ'de ağırlık PROJELER ve ÖZEL SEKTÖRE yönelik işbirliğine verilmiştir. Ekonomik ve Politik yönden (AB)'ne yakınlığına çabasına girmişlerdir. (AB) birçok KEİ ülkesi için çekim merkezidir. KEİ Bölgesel Bölünmeden ziyade

Avrupa'nın bir parçası olmalıdır. Bu amaç "Zirve Deklarasyonunun da açıkça ifade edilmiştir." Türkiye'ye bölgesinde ve Avrupa da önemli bir etkinlik sağlayacaktır. KEİ ülkelerinde ekonomiler büyük ölçüde rakip değil tamamlayıcı niteliktedir.

20 milyon km2 alanda 325-400 milyon insan yaşamaktadır. Bu potansiyelin ekonomik yönden değerlendirilmesiyle Bölge ülkelerinin gelişmesinde KEİ itici güç olacaktır.

KAYNAKLAR

- Prof. Dr. S. Rıdvan Karluk, Küreselleşen Dünya'da Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar ve Entegrasyonlar, Eskişehir-1995.
- Türkiye-Karadeniz Ekonomik İşbirliği İlkeleri, Özel İhtisas Komisyon Raporu, DPT, Ankara-1995.